

Gedragseconomie

Jeroen Hinloopen (CPB en UvA)

(J.Hinloopen@uva.nl)

Programma

- Gedragseconomie: Homo (Non)Economicus?
- Beperkte rationaliteit:
 - Verliesaversie
 - Keuzeparadox
 - Kansen schatten
 - Sociale normen
- Beperkte zelfbeheersing:
 - Nu en later
 - Impulsen
- Beperkt eigenbelang

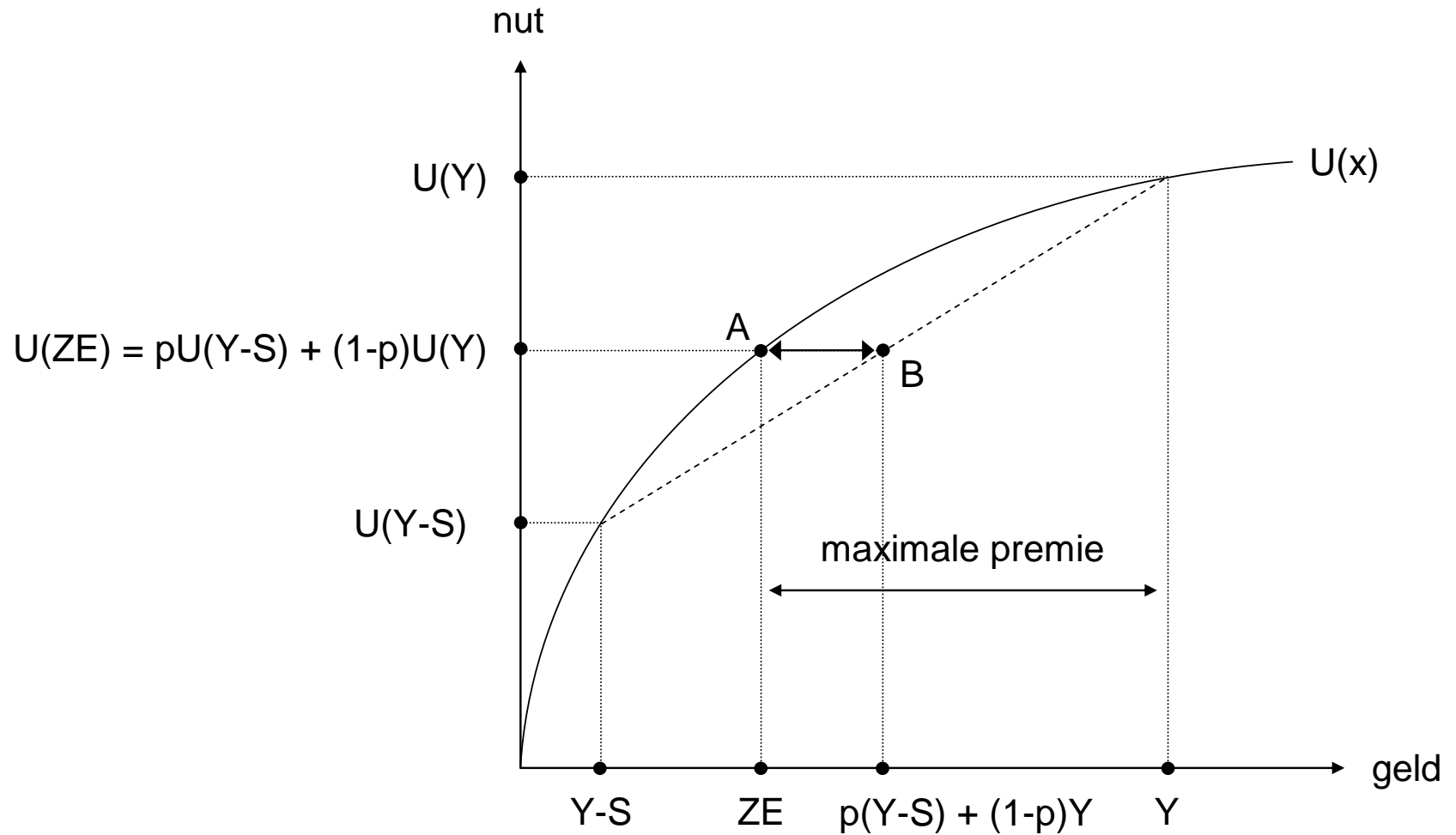
Gedragseconomie: Homo (Non)Economicus?

Gedragseconomie is het onderdeel van de economische wetenschap dat gebruikt maakt van inzichten uit de psychologie over menselijk gedrag om (economisch) keuzegedrag te verklaren.

Literatuur: nuancering van het standaard model van rationele verwachtingen.

Gedragseconomie: Homo (Non)Economicus?

Beperkte rationaliteit: Verliesaversie

Rationele verwachting: Winst en verlies wegen even zwaar in de nutsbeleving

Observatie: Verliezen wegen zwaarder dan even grote winsten, tot wel factor twee.

Verklaring: Weerzin tegen verlies ontstaat door het beziteffect.

Experiment (Kahneman, Knetsch en Thaler, 1991, *Journal of Economic Perspectives*):

- Twee verschillende goederen (mok en een chocoladereep) met dezelfde toegekende waarde.
- Deelnemers kregen een mok.
- Vraag: wil je de mok ruilen voor een chocoladereep? 10% was daartoe bereid.
- Deelnemers kregen een chocoladereep.
- Vraag: wil je de chocoladereep ruilen voor een mok? 10% was daartoe bereid.

Beperkte rationaliteit: Verliesaversie

Rationele verwachting: Winst en verlies wegen even zwaar in de nutsbeleving

Observatie: Verliezen wegen zwaarder dan even grote winsten, tot wel factor twee.

Verklaring: Weerzin tegen verlies ontstaat door het beziteffect.

Beleid:

- Mensen hechten aan de status quo; ze doen moeilijk afstand van verworven rechten.
- Voorbeeld: in belastingen aan de bron (weerstand gemeentelijke belastingen).
- Framing helpt: “liever een medicijn waarbij je 80% kans hebt om te overleven dan een medicijn waarbij je 20% kans hebt om te sterven.”

Beperkte rationaliteit: Keuzeparadox

Rationele verwachting: Vergroting aantal opties leidt niet tot slechtere keuzes.

Observatie: Extra keuzemogelijkheden geeft keuzestress en mogelijk suboptimale keuzes.

Verklaring: Beslissingen worden complexer waardoor de kans op een foute keuze toeneemt.

Experiment (Iyengar en Lepper, 2000, *Journal of Personality and Social Psychology*):

- Klanten supermarkt proefopstelling van 6 of 24 soorten jam.
- Observaties over 754 klanten.
- Proefpersonen kregen een voucher van \$ 1.
- Bij 6 keuzes kocht 30% jam; bij 24 keuzes 3%.

Beperkte rationaliteit: Keuzeparadox

Rationele verwachting: Vergroting aantal opties leidt niet tot slechtere keuzes.

Observatie: Extra keuzemogelijkheden geeft keuzestress.

Verklaring: Beslissingen worden complexer waardoor de kans op een foute keuze toeneemt.

Beleid:

- Ontwerp goede keuzearchitectuur (\neq inperken aantal keuzes).
- Instellen juiste 'default' (orgaandonatie (opt-in, opt-out), zzp-ers en pensioensparen).
- Educatie vraagkant (woekerpolissen).
- Beperking instrumentarium aanbodkant (kosten vliegticket).

Beperkte rationaliteit: Kansen schatten

Rationele verwachting: Kansen worden correct gewaardeerd.

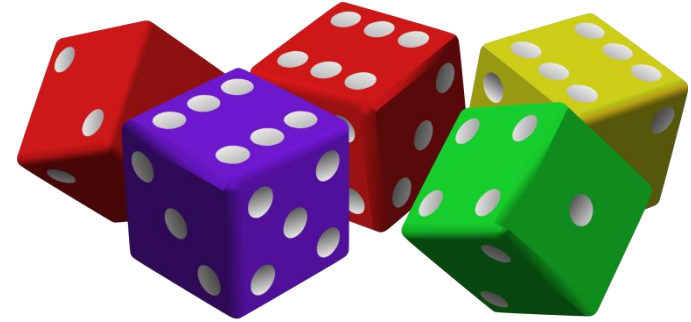
Observatie: De kans op voor te stellen gebeurtenissen wordt overschat, de kans op het onvoorstelbare wordt onderschat

Verklaring: Bijbehorende scenario's kunnen en/of willen mensen zich niet inbeelden.

Experiment (Tversky en Kahneman, 1974, *Science*):

“A certain town is served by two hospitals. In the larger hospital about 45 babies are born each day, and in the smaller hospital about 15 babies are born each day. As you know, about 50 percent of all babies are boys. However, the exact percentage varies from day to day. Some times it may be higher than 50 percent, sometimes lower. For a period of 1 year, each hospital recorded the days on which more than 60 percent of the babies born were boys. Which hospital do you think recorded more such days?”

Beperkte rationaliteit: Kansen schatten

Rationele verwachting: Kansen worden correct gewaardeerd.

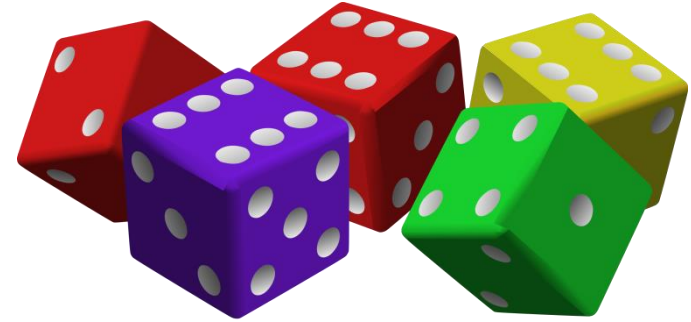
Observatie: De kans op voor te stellen gebeurtenissen wordt overschat, de kans op het onvoorstelbare wordt onderschat

Verklaring: Bijbehorende scenario's kunnen en/of willen mensen zich niet inbeelden.

Experiment (Tversky en Kahneman, 1974, *Science*):

- The larger hospital (21)
- The smaller hospital (21)
- About the same - that is, within 5 percent of each other (53)

Beperkte rationaliteit: Kansen schatten

Rationele verwachting: Kansen worden correct gewaardeerd.

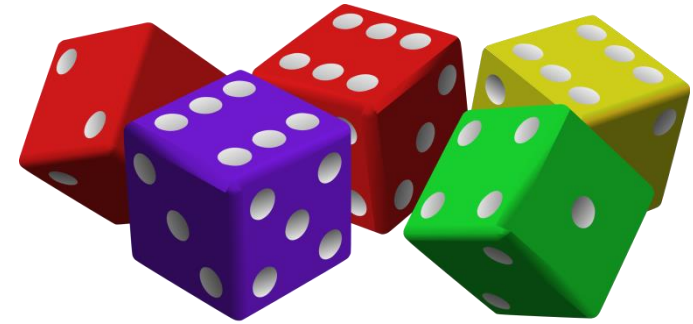
Observatie: De kans op voor te stellen gebeurtenissen wordt overschat, de kans op het onvoorstelbare wordt onderschat

Verklaring: Bijbehorende scenario's kunnen en/of willen mensen zich niet inbeelden.

Experiment:

“Een tafeltennisbatje en een bal kosten samen € 1,10. Het batje kost 1 euro meer dan de bal. Hoeveel kost de bal?”

Beperkte rationaliteit: Kansen schatten

Rationele verwachting: Kansen worden correct gewaardeerd.

Observatie: De kans op voor te stellen gebeurtenissen wordt overschat, de kans op het onvoorstelbare wordt onderschat

Verklaring: Bijbehorende scenario's kunnen en/of willen mensen zich niet inbeelden.

Beleid:

- Simpele (fiscale) prikkels zijn het meest effectief.
- Laat de concrete gevolgen van moeilijk voorstelbare gebeurtenissen zien (arbeidsongeschikte zzp-er).
- Wees terughoudend met berichtgeving over negatieve zwarte zwanen.

Beperkte rationaliteit: Sociale normen

Rationele verwachting: Intrinsieke voorkeuren en behoeften bepalen individuele keuzes .

Observatie: Sociale en culturele omgeving bepalen individuele keuzes.

Verklaring: Sociale vergelijking domineert individuele keuzes.

Experiment (Gerber, Green, Larimer, 2008, *American Political Science Review*):

- Voorafgaand 2006 primary elections 800.000 ingezetenen Michigan kregen een van vier brieven:
 - ✓ Stemmen is een burgerplicht
 - ✓ Onderzoekers gaan de opkomst bestuderen
 - ✓ Overzicht stemgedrag in het verleden huishouden
 - ✓ Overzicht stemgedrag in het verleden huishouden en dat van de burens

Beperkte rationaliteit: Sociale normen

Rationele verwachting: Intrinsieke voorkeuren en behoeften bepalen individuele keuzes .

Observatie: Sociale en culturele omgeving bepalen individuele keuzes.

Verklaring: Sociale vergelijking domineert individuele keuzes.

Experiment (Gerber, Green, Larimer, 2008, *American Political Science Review*):

- Voorafgaand 2006 primary elections 800.000 ingezetenen Michigan kregen een van vier brieven:
 - ✓ Stemmen is een burgerplicht (31,5%)
 - ✓ Onderzoekers gaan de opkomst bestuderen (32,2%)
 - ✓ Overzicht stemgedrag in het verleden huishouden (34,5%)
 - ✓ Overzicht stemgedrag in het verleden huishouden en dat van de burens (37,8%)

Beperkte rationaliteit: Sociale normen

Rationele verwachting: Intrinsieke voorkeuren en behoeften bepalen individuele keuzes .

Observatie: Sociale en culturele omgeving bepalen individuele keuzes.

Verklaring: Sociale vergelijking domineert individuele keuzes.

Beleid:

- Beïnvloeding sociale norm door langdurige, eenduidige boodschappen (AOW-leeftijd).
- Framing: “Wet werk en bijstand”, voorheen “Algemene bijstandswet”.
- Fiscaal beleid (“aflossen hypotheek is de norm”).
- Inzet rolmodellen.

Beperkte zelfbeheersing: Nu en later

Rationele verwachting: Toekomst wordt rationeel meegewogen in beslissingen in heden.

Observatie: Heden weegt disproportioneel zwaar bij keuzes in het heden.

Verklaring: System 1 (emotie, 'doener') versus System 2 (ratio, 'planner').

Experiment (Benartzi en Thaler, 2004, *Journal of Political Economy*):

- Save More Tomorrow (SMarT).
- Aangaan verplichting: deel toekomstige loonstijging sparen voor pensioen.
- Afspraak gaat twee jaar na ondertekening in.
- Resultaat: verviervoudiging betaalde pensioenpremies.

Beperkte zelfbeheersing: Nu en later

Rationele verwachting: Toekomst wordt rationeel meegewogen in beslissingen in heden.

Observatie: Heden weegt disproportioneel zwaar bij keuzes in het heden.

Verklaring: System 1 (emotie, 'doener') versus System 2 (ratio, 'planner').

Beleid:

- Verleg focus naar de lange termijn ('Geld lenen kost geld').
- Labellen kan zelfcontrole ondersteunen ('kinderbijslag').
- Faciliteer zelfbinding (weight watchers, AA).
- Wetgeving.

Beperkte zelfbeheersing: Impulsen

Rationele verwachting: (Toekomstige) emoties worden correct ingeschat.

Observatie: Overschatting duur en intensiteit emoties.

Verklaring: Behoeden voor terugkerende fouten.

Experiment (Peck en Shu, 2009, *Journal of Consumer Research*):

- 71 studenten kregen een standaard pen.
- Keuze: houden of verkopen.
- Groep 1: niet aanraken; Groep 2: wel aanraken.
- Verkoopprijs: Groep 1: \$ 2,09; Groep 2: \$ 2,96.

Beperkte zelfbeheersing: Impulsen

Rationele verwachting: (Toekomstige) emoties worden correct ingeschat.

Observatie: Overschatting duur en intensiteit emoties.

Verklaring: Behoeden voor terugkerende fouten.

Beleid:

- Beperk de gevolgen van keuzes in een 'hot state' (wettelijke bedenktijd bij grote aankopen).

Beperkt eigenbelang

Rationele verwachting: Keuzes worden bepaald door eigenbelang.

Observatie: Welbevinden van anderen speelt mee bij individuele keuzes.

Verklaring: Anticiperen op reciprociteit (afkeer asymmetrieën).

Experiment (Güth, Schmittberger, en Schwarze, 1982, *Journal of Economic Behaviour and Organization*).

- Ultimatum Game.

Beperkt eigenbelang

Rationele verwachting: Keuzes worden bepaald door eigenbelang.

Observatie: Welbevinden van anderen speelt mee bij individuele keuzes.

Verklaring: Anticiperen op reciprociteit.

Beleid:

- Wees terughoudend met financiële prikkels bij intrinsieke motivatie (pro deo advocaten).
- Duidt de bestaande norm (marktnorm? Sociale norm?).

Gedragseconomie in de les

- Bottom line: verfijning standaard (micro-economisch) instrumentarium
- Geen expliciet onderdeel van het examenprogramma
- Klaslokaalexperimenten
- Praktische Economie, 7^e editie: aparte lesbrief